

PAPP LÁSZLÓ:
AMIKOR A NAGYERDŐ MÉG A BEM TÉRIG ÉRT...

Emlékek a 100 éves Debreceni Egyetemről,
különös tekintettel a Tisza István és a Kossuth Lajos
Tudományegyetemekre (1912–2012)
(Debrecen, Magánkiadás, 2013, 634 lap)

Papp László könyve – mint alcíme is jelzi – jól illeszkedik a Debreceni Egyetem centenáriuma alkalmából megjelent, az összefoglaló egyetemtörténetet, a különféle kari történeteket, vagy éppen az egyetem valamelyik figyelmet érdemlő emlékét (az aula üvegablakait, a professzoroknak emléket állító műalkotásokat – szobrokat, emlékérmeket) megörökítő köteteket magába foglaló könyvsorozatba. Beleillik, mégis más. A szerző, aki ezen évszázad immár több mint felét szemtanúként, sőt huzamosabb ideig fontos egyetemi pozíciók viselőjeként élte meg (1961-től dolgozott a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, 1965–1970 között annak párttitkára, 1971-től 1985-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig főtitkára volt), nem tudott, de nem is akart kívülállóként visszatekinteni az elmúlt időszakra. Saját emlékein kívül pedig számtalanszor hivatkozik mások nyomtatásban is megjelent, vagy éppen csak szóban elmondott véleményére.

A szerző persze – képzett történészként – kötelességének érezte, hogy munkáját történeti áttekintéssel kezdje. Ez a kötet nagyjából ötödét kitevő (121 lap terjedelmű) I. fejezet Debrecen kulturális múltjára is visszatekint. Nem hallgatja el a várost bíráló kritikus megjegyzéseket, amelyek – mivel egy részük szellemi történelmünk nagyjaitól, Kazinczytól, Kölcseytől, Petőfitől származik – meghatározóak lehetnek a közvélemény kialakulására. Gyakran hivatkoznak rájuk, annál kevésbé a tőlük eltérő, a várost dicsérő véleményeket megfogalmazó Fazekas Mihályra vagy Bessenyei Györgyre. Az egyetemalapítást megelőző áttekintés azután a tervezgetések, az alapítás, a működés ismertetésében folytatódik, voltaképpen a centenáriumi évig. A szerző sok olyan körülménynek is fontosságot tulajdonít, amely a „hivatalos” kiadványokban legfeljebb periférikus szerepet kap. Az olvasó meglepődhet, hogy az alig évszázados múltban milyen sűrűn változott az intézmény neve (a 42. lap felsorolásában öt egymást követő elnevezést találhatunk). Bár a kötet lábjegyzeteket is használ, gyakran a hivatkozások forrását is a főszövegben találhatjuk meg. De már ebben a történeti áttekintésben is helyet kap néhány – ekkor még másoktól származó – személyes emlékezés, anekdota, ami majd – az utóbbi évtizedek leírásakor – a saját emlékezés elemeivel bővül.

A kötet hátralévő részét a szerző az egyetem oktatóinak, túlnyomórészt professzorainak szenteli. Nemcsak a kötet bő kétharmadát kitevő II. fejezet emlékezik rájuk (122–499. lap, „Professzori arcképek – tanítványi arcélek”), hanem a III. (500–526.

lap, „Történetek a KLTE tiszteletbeli doktorainak életéből” – bár ebben a fejezetben elsősorban a külföldi díszdoktorokról esik szó) és a IV. (527–594. lap, „Emlékezzünk régiekről...”) fejezetek is. Az érdemi részt a személyes visszaemlékezés lapjai követik (V. fejezet, 595–611. lap: „Eddigi életem a visszapillantó tükörből nézve”). A kötetet a rövidítések kétoldalnyi jegyzéke (612–613. lap), majd 21 lapnyi forrásjegyzék (614–634. lap) zárja. Mindezt a szerző természetesen olvasmányosan, kicsit talán a szigorúan vett tudományosság határait feszegetve, az emlékiratok, vagy akár a szépirodalom módszereihez alkalmazkodva fogalmazza meg. De végül ezek a lapok sem nélkülözik a tudományos megismerés egy másik kritériumát, a könyv számos részletét akár forrásadáléknak is felfoghatjuk.

A kötet kétharmadát elfoglaló II. fejezet három – két hosszabb és egy rövidebb – részre tagolódik. A professzorok és a tanítványok bemutatása a volt KLTE két karának megfelelően történik: bölcsészek (122–350. lap), majd természettudósok (351–487), amit a „Professzorok emlékezete” követ (488–499). A két kar professzorait pedig tudományáguknak (ill. az azt képviselő egyetemi tanszékeknek-intézeteknek) megfelelő csoportokba osztva találhatjuk, tizenkét csoportba sorolva a bölcsészeket, ötbe a természettudósokat. Az egyes professzorokról szóló, néhány lap terjedelmű, összességében azonban nagyszámú bemutató egyhangúságát szerző már a címadásban is igyekszik elkerülni, amikor minden név mellé néhány szavas kommentárt fűz. Ezek szolgálhatják az egyszerű tényközlést, mint amikor egyes tudományágaknál csupán annyi szerepel, hogy a terület első professzora, vagy valamely intézet, tanszék megszervezője, létrehozója. Máskor azonban már a címben is néhány szavas jellemzést találhatunk, ami lehet igen komoly. Szabó Istvánt például „történetíró és vérbeli pedagógusnak”, Bognár Rezsőt „a debreceni kémia meghatározó egyéniségének” nevezi. Mások neve mellett kevésbé komoly, esetenként ironikus megjegyzések szerepelnek. Juhász Géza irodalomprofesszorról már a címben megtudjuk, hogy „barátai Németh László szavaival Don Quijoténak tartották”, míg a szintén irodalmár „öreg”, vagy „kis” Bartáról, hogy „lényege szerint volt nagyember”.

Az önálló fejezetet elnyerő (a tartalomjegyzékben név szerint szereplő) hozzávetőleg 90 „arckép” mellett (a számbeli bizonytalanságot az szüli, hogy néhány fejezet címében több név is szerepel, míg más esetekben a fejezetcím név nélkül utal az ismertetendő személyre, mint Kondor Imre filozófus, Varga Zoltán biológus fejezetcímei esetében) számos más – összességében több száz –, az egyetem életében szerepet játszó munkatárs (nemcsak professzor) bemutatására is sor kerül. Személyes élmények és szubjektív benyomások is megjelennek az „Emlékezés a KLTE könyvtárában eltöltött évekre” címet viselő fejezetben (71–104), mindig megadva a tiszteletet, kimutatva a rokonszenvet az egykori munkatársak iránt. A kötetet egyébként ez a régiek iránt érzett megbecsülés hatja át, amelyet csak néha szó át az elődök hibáira, gyengeségére utaló, inkább ironikus, mint neheztelő megállapítás. Ma már inkább csak derülünk azon, hogy Juhász Géza irodalomprofesszor Petőfit és az űrhajós Gagarint együtt tette meg az emberiség

példaképeinek (125. lap), vagy azon, hogy Kardos Pál, ugyancsak irodalomprofesszor, bolsevik vonásokat keresett Petőfi költészetében (135), az adott korban, az 1950-es évek elején azonban ez egyfajta politikai követelmény kielégítését jelentette, amelytől életpályák, de legalábbis egyetemi állások függttek. Példa lehet erre Szabó István professzor esete, akit ugyan tekintélye miatt nem mertek elbocsátani, de tanársegédei perbe fogásával, bebörtönzésével igyekeztek körülötte légüres teret teremteni.

Mivel e recenzió írója bölcsész, akinek életpályája néhány évvel még a szerzőénél is hosszabb időre kapcsolódott az egyetemhez (1958-ban került hallgatóként az egyetemre, amit 1963-tól oktatói pálya követett), talán megengedhető, hogy a kötet érdekességeit és néhány hibáját is bölcsész példákön mutassa be. A kötet legfőbb érdeme adatgazdagságában található, amihez az előadásmód életközelsége járul. Aki nem járatos a debreceni egyetem történetében, annak természetesen szinte minden mondat újdonságnak tűnhet, de aki ismeri, leírásai annak is számos meglepetéssel szolgálhatnak. A volt és jelen munkatársak iránti megbecsülést persze néha kritikusabb megállapítások egészítik ki. A szerző főtitkársága részben egybeesett Kónya István filozófia (marxizmus)-professzor rektorságával. De az együttműködés, sőt sok vonatkozásban a rokonszenv sem tudott feledtetni bizonyos nézeteltéréseket, például azt, hogy – mivel a marxista oktatók létszámuknál magasabb arányban kaptak vezetői megbízásokat, részesültek elismerésben, kitüntetésekben –, a szerző ne tudja elfogadni a rektor korabeli álláspontját marxista kollégái háttérbe szorításáról. Kónya rektor mellett hozta fel viszont azt a beszélgetésüket, amelyben a rendszerváltozás utáni „köpönyegforgatókra” utalva előtte, azt a választ kapta, hogy neki (mármint Kónya professzornak) ez sem használna, mivel az ő köpönyege belülről is vörös (259).

Egy ekkora művet persze a szerző minden igyekezete ellenére nem lehet meg tévedések, hibák nélkül összeállítani. Ezek egy része viszont némi figyelemmel elkerülhető lett volna. A magam részéről például nem tudtam felfedezni szabályosságot az egyes tudományterületek professzorainak sorrendjében, ami sem az ábécérendnek, sem működésük kronológiai rendjének nem felel meg. De nem mindig találjuk meg az egyes egységek (intézetek, tanszékek) vezetői megbízásának időbeli besorolását sem. Előfordul néhány ismétlődés is, pl. Jausz Béla szerepel mind a gyakorló gimnázium bemutatásánál (55–57), mind a Neveléstudományi Tanszék ismertetésekor (269–274), amiből persze egyéniségének ellentétes megnyilvánulásait is megismerhetjük. Az egykori szigorú iskolaigazgató ugyanis tanszékvezetőként nem volt eléggé szigorú beosztottjai tudományos munkásságának megkövetelésében, aminek következménye elmaradt vagy visszautasított nagydoktori és kandidátusi értekezések lettek. A recenzens egyébként szígyenkezve vette észre, hogy a Történeti Intézetben betöltött, időben egymást követő megbízásai összezsúsztak, s így az a látszat, mintha – intézetigazgatósága mellett – egy időben három tanszéket is vezetett volna. Jolly Jokerként való fellépésére a sajnálatos halálesetek és távozások következtében beállt helyettesítések során került sor, de általában átmeneti jelleggel. Talán nem hat szerénytelenségnek, ha azt is bevallja, hogy

némi büszkeséggel vette észre, hogy az irodalomjegyzékbe tudományos munkásságának legfeljebb perifériájához sorolható néhány műve is bekerült, bár azzal a meglepő megoldással, hogy neve az I betűnél, az („öreg Bartától” való megkülönböztetésül használt) ifj. kezdőbetűnek megfelelő helyen szerepel. Sajnos nem mindig következetesek a megnevezett személyekre vonatkozó adatok. Zárójelben legtöbbször az életpálya (születés – halál) évszáma szerepel, de néha az életpálya fontosabb állomásai, a fokozatszerzés dátuma került közvetlenül a név mögé. Így az évszámok magyarázatát többször csak némi gondolkodás után tudjuk megfejteni. De még ebben sem lehetünk mindig eredményesek. Papp Lajos vegyészprofesszor aligha lehetett 1958-ban egyetemi doktor, ha akkor még csak 10 éves volt. Az 1948-as évszám esetében aligha jelölheti a születés dátumát (395). Szabó István professzor tanítványai névsorában kétszer olvashatjuk Módy György nevét (219). Kár, hogy a szerző nem fordított időt ezeknek és a hozzájuk hasonló tévesztéseknek a kiigazítására.

Néhány – részben szubjektív – észrevételem természetesen nem csökkentheti Papp László kötetének értékét. Imponáló munka fekszik benne, eredményei ma elsősorban az érdeklődő, a tárgyalt időszakot részben átélte, az ott szereplőket sokszor személyesen ismerő olvasóknak nyújtanak élményt, bár természetesen mások érdeklődését is felkeltetik. Nem vonhatjuk azonban kétségbe, hogy a jövőben az egyetemtörténeti munkák hasznos, sok esetben nélkülözhetetlen adalékait fogják szolgáltatni.

ifj. Barta János